

УДК 631.95(477): 504,062

ЗЕМЛЕУСТРІЙ - ОДИН З МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ЗРОШУВАНИМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ЗЕМЛЯМИ

Грановська Л.М., д.е.н., професор,
Морозов О.В., д.с.-г.н., професор,
Морозова О.С., аспірант, ДВНЗ «Херсонський ДАУ»

Проаналізовано сучасний стан використання зрошуваних земель в Херсонській області, яка є типовою для зони зрошення України. Визначено за допомогою методу землеустрою сучасний стан використання зрошуваних земель. Основними завданнями даної статті, за допомогою методу землеустрою є: висвітлення сучасного стану використання зрошуваних земель в Україні та Херсонській області; обґрунтування необхідності відродження та розвитку меліоративного комплексу країни; забезпечення збільшення продуктивності зрошуваних земель поряд з покращенням їх екологічного стану.

Ключові слова: зрошення, метод дослідження, землеустрій, управління зрошуваними землями.

Грановская Л.Н., Морозов О.В., Морозова Е.С. Землеустройство - один из методов управления орошаемыми сельскохозяйственными землями

Проанализировано современное состояние использования орошаемых земель в Херсонской области, которая является типичной для зоны орошения Украины. Определены с помощью метода землеустройства современное состояние использования орошаемых земель. Основными задачами данной статьи, с помощью метода землеустройства являются: освещение современного состояния использования орошаемых земель в Украине и Херсонской области; обоснование необходимости возрождения и развития меліоративного комплекса страны; обеспечение увеличения производительности орошаемых земель рядом с улучшением их экологического состояния.

Ключевые слова: орошения, метод исследования, землеустройство, управление орошаемыми землями.

Hranovska L.M., Morozov A.V. Morozova O.S. Land Management as one of the methods of managing irrigated agricultural lands

The paper analyzes the current conditions of using irrigated lands in Kherson region, typical for the irrigation areas of Ukraine. The study evaluates the current conditions of using irrigated lands with the method of land-management. The main objectives of this paper are: to cover the current conditions of using irrigated lands in Ukraine and Kherson region; to substantiate the necessity to restore and develop the reclamation complex of the country; to ensure the increase of productivity of irrigated lands while improving their ecological conditions by applying the method of land management.

Keywords: irrigation, research methods, land management, management of irrigated lands.

Постановка проблеми. Україна належить до держав, де зрошувані землі відігравали і відіграватимуть важливу роль у забезпеченні країни продовольством. Це зумовлено тим, що значна її територія знаходиться в зоні недостатнього та нестійкого зволоження, а отже, стале землеробство цих регіонів можливе тільки за умов зрошення. Поливні землі області є страховим фондом стабільного виробництва сільськогосподарської продукції, особливо у посушливі та гостро посушливі роки [1].

Різке скорочення площ фактичного поливу в зоні Південного Степу України супроводжується і такими процесами та явищами:

- порушенням технологічної цілісності зрошувальних систем;

- значним погіршенням технічного стану зрошувальних систем;
- недостатньою кількістю та незадовільним оновленням парку дощувальної техніки;
- порушенням структури посівних площ, технологій вирощування сільськогосподарських культур, вкрай низьким рівнем ресурсного забезпечення технологій вирощування культур;
- незадовільним еколого-меліоративним станом зрошуваних земель;
- недостатніми обсягами впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій ведення землеробства на зрошуваних землях [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей використання меліорованих земель в ринкових умовах та обґрунтуванню шляхів вирішення їх проблем присвячені чисельні праці таких відомих науковців, як: С.А. Балюка, Н.М. Блохіна, В.В. Горлачука, Е.С. Драчинської, К.С. Лисогорова, В.В. Медведева, Л.Я. Новаковського, М.І. Ромащенко, М.І. Полупана, А.Я. Сохничя, В.О. Ушкаренка, А.М. Шевченко, та ін. Ними обґрунтовано принципи і методи управління земельними ресурсами.

Постановка завдання є - обґрунтування впровадження землеустрою, як одного з методів управління сільськогосподарськими землями, що зрошуються. Як відомо, в системі меліорацій в світі особливе місце належить зрошенню. В певній мірі дане положення відноситься і до України, бо в нашій державі майже 2/3 сільськогосподарських угідь розташовані в зоні недостатнього зволоження.

Основними завданнями даної статті, за допомогою методу землеустрою є: висвітлення сучасного стану використання зрошуваних земель в Україні та Херсонській області; обґрунтування необхідності відродження та розвитку меліоративного комплексу країни; забезпечення збільшення продуктивності зрошуваних земель поряд з покращенням їх екологічного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові земельні відносини і умови господарювання в Україні сформували нову систему управління зрошуваними землями, основними характеристиками якої є:

- різкий перехід від адміністративно – планової до ринково – підприємницької моделі, яка спричинена, паюванням земель і, як наслідок, подрібненням та збільшенням кількості землекористувачів(табл. 1);
- розмежування функцій і суб'єктів державного і самоврядного управління. Порушення технологічної цілісності зрошувальних систем (ЗС), яка спричинена, передачею внутрішньогосподарських систем у комунальну власність та на баланс фермерських і колективних підприємств при державній власності на міжгосподарську мережу, ускладнює їх експлуатацію.

Таблиця 1 - Кількість землекористувачів на зрошуваних землях Херсонської області

Зрошувані масиви (ЗМ)	Кількість землекористувачів
Каховський ЗМ	27685
Інгулецький ЗМ	4781
Краснознам'янський ЗМ	12106
Правобережний ЗМ	3728
Всього по області	48300

Найбільш характерними сучасними відмінностями є умови використання зрошуваних земель за цільовим призначенням (рис. 1, 2).

У 60-80 рр. минулого століття в Україні виконано великий обсяг робіт із будівництва ЗС. Завдяки цьому площа зрошуваних земель на початок 90-х років в Україні сягнула 2,6 млн. га (що становило 8 % площі ріллі), а в Херсонській області – 464 тис. га (що становило 23,6 % площі ріллі). Сучасний технічний рівень ЗС у поєднанні з застосуванням прогресивних методів управління водорозподілом та поливами і досить високим рівнем агротехніки забезпечували високу та сталу продуктивність зрошуваного землеробства. На зрошуваних землях Херсонської області до 90-х років, коли потенціал зрошення використовувався на повну потужність, стабільно отримували понад 46 % валової продукції рослинництва, у тому числі виробництво зерна становило 28,6 %, овочів – 86,6, кормових – 63,1, технічних культур – 25,8 % до загального обсягу виробництва [3].

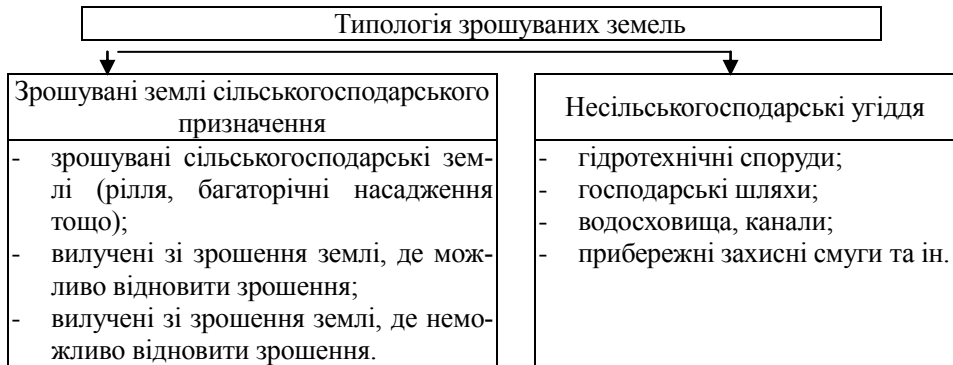

Рис. 1. Типологія використання зрошуваних земель

З початком реформування аграрного сектора економіки обсяг використання зрошення в Херсонській області поступово скорочувався і у 2001 р. становив 116 тис. га. В останні роки процес скорочення площ поливу вдалося зупинити і перейти до нарощування обсягів використання зрошення – до 290,47 тис. га у 2013 р., але 137,35 тис. га зрошуваних земель нині не поливаються. Водночас повністю використати агресурсний потенціал області і забезпечити виробництво сільськогосподарської продукції в обсягах, достатніх для бездотаційного розвитку її аграрного комплексу, можливо лише за умови відновлення вискоєфективного використання зрошуваних земель на всій наявній площі – 427,82 тис. га.

Для сучасного етапу розвитку зрошення в Херсонській області, однією з ключових проблем якого є значне скорочення площ поливу, особливого значення набувають дослідження зміни стану зрошуваних ґрунтів після припинення їх зрошення та розробка управлінських рішень щодо їх подальшого використання. Серед заходів на вилучених зі зрошення землях з добрим еколого-агромеліоративним станом необхідне розгортання робіт з відновлення зрошення, шляхом реконструкції та модернізації зрошувальних систем. На землях, які вилучені зі зрошення, із задовільним еколого-агромеліоративним станом необхідно розглядати питання щодо виведення земель зі зрошення та переведення їх у богарні.

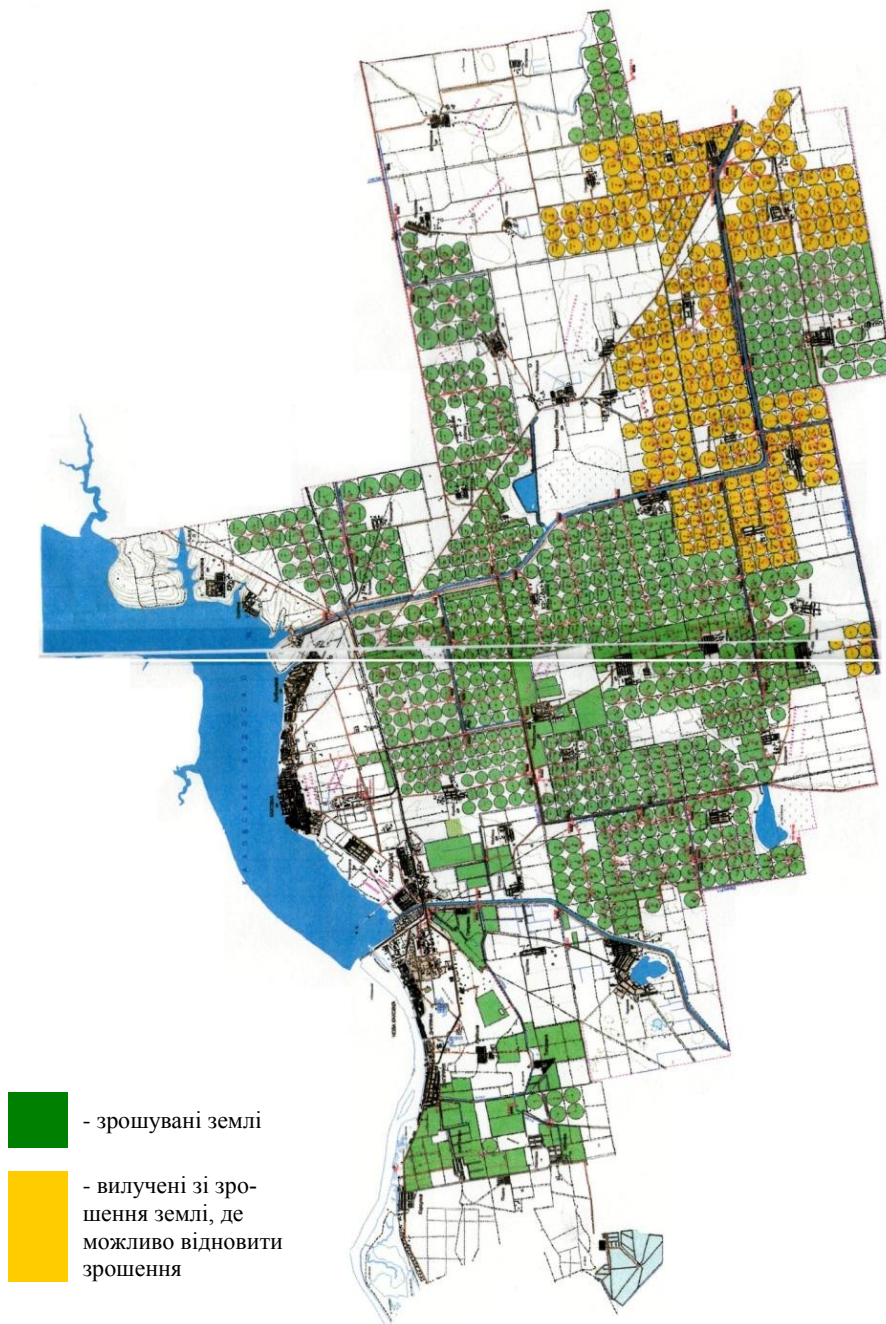

Рис. 2. Карта-схема зрошуваних земель Каховського району, Херсонська область

Одним з основних методів управління зрошуваними землями на регіональному та місцевому рівнях є землеустрій. Враховуючі те, що метод управління – це сукупність прийомів і способів впливу на керований об'єкт, тобто на використання та охорону земельних ресурсів для досягнення поставлених цілей, а землевпорядкування – це сукупність нормативно – правових та технічних дій, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію територій суб'єктів землеволодіння і землекористування, то землеустрій і є методом управління земельними ресурсами, у тому числі зрошуваними землями [4].

Відповідно до ст. 182 Земельного кодексу України метою землеустрою є забезпечення раціонального використання і охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів [5].

У процесі суспільного виробництва тип земельного устрою завжди повинен відповідати новим земельними відносинам, які зумовлюються новими суспільними виробничими відносинами (рис. 3).

Тому в процесі управління зрошуваними землями попередній тип земельного устрою через землевпорядкування змінюється іншим, який відповідає новим земельним відносинам. Отже землеустрій належить до активних управлінських методів, спрямованих на зміну типу земельного устрою та організації землекористування, що є необхідною передумовою розвитку прогресу в сфері володіння, користування і розпорядження зрошуваними землями, раціонального використання та всебічної охорони земельних ресурсів [3].

Для реалізації земельної політики держави через систему землеустрою органи управління земельними ресурсами організовують певні землевпорядні дії. Їх взаємозв'язок з функціями управління зрошуваними землями наведено в табл. 2.

Функціонування сільськогосподарських підприємств пов'язане з необхідністю територіальної організації і розміщення виробництва, організації раціонального використання та охорони зрошуваних земель, створення стійких агроландшафтів. Тому при землевпорядкуванні системи ведення зрошуваного землеробства, технологію обробітку культур погоджують з особливостями території, якістю і місцем розташування земель. Організацію виробництва, праці й управління погоджують із земельно – господарським устроєм сільськогосподарського підприємства, видами меліорацій та площами меліорованих земель тощо.

Таким чином, землеустрій зачіпає всі сфери сільськогосподарської діяльності, починаючи від утворення нових, упорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань і, закінчуючи облаштуванням території конкретних зрошуваних ділянок, на яких здійснюються виробничі процеси (зрошення, обробіток ґрунту, вирощування та збирання врожаю тощо). Це означає що землеустрій є складовою частиною господарського механізму агропромислового комплексу країни. Через це зросла важливість прогнозування, планування і проектування організації території, а відповідно і землеустрою в загальній системі процесу управління зрошуваними землями.

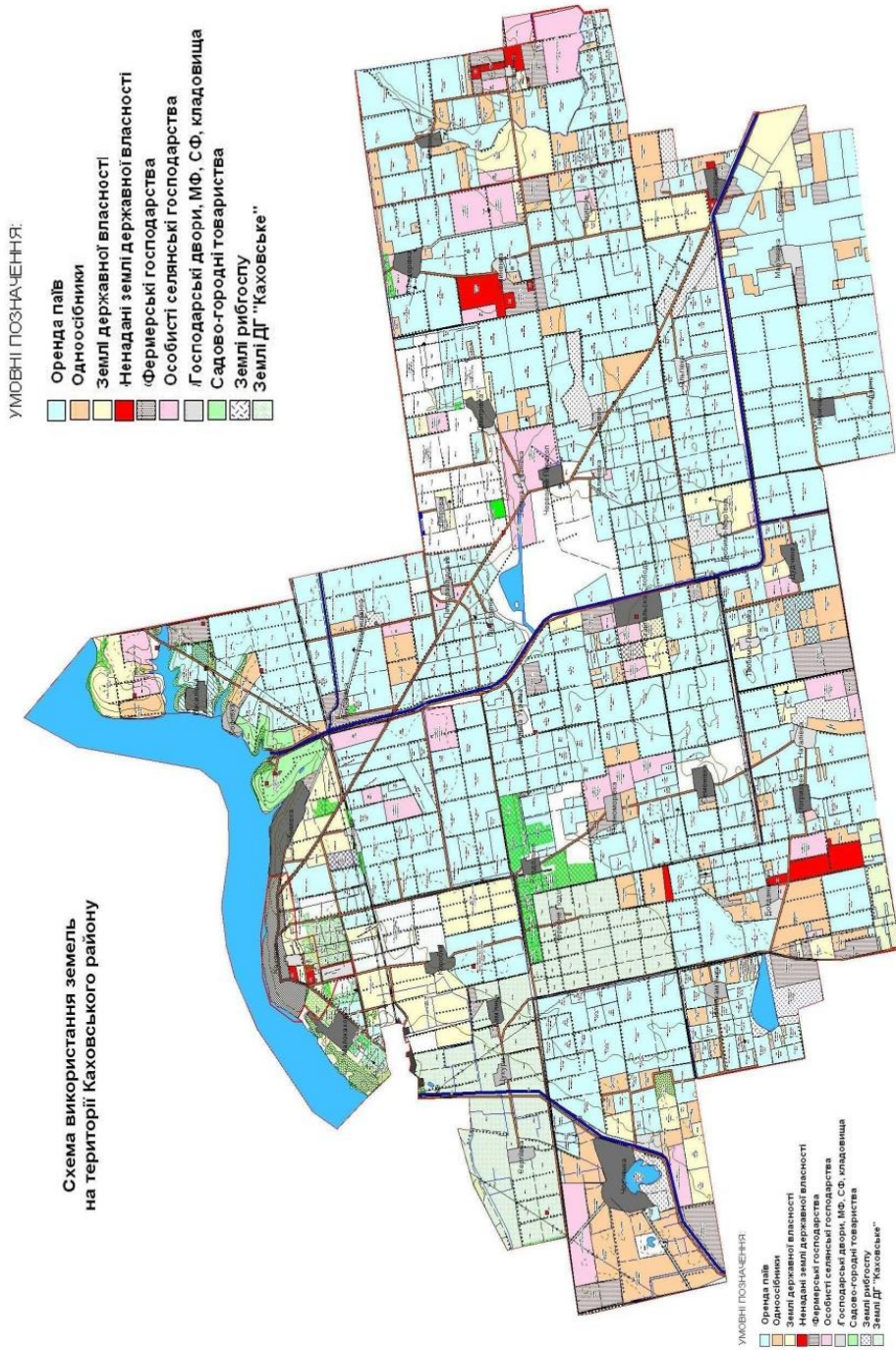

Рис. 3. Схема використання земель Каховського району, Херсонська область

Таблиця 2 - Взаємозв'язок функцій управління зрошуваними землями із землевпорядними діями

Складові елементи функцій управління зрошуваними землями	Землевпорядні дії (вид робіт)
Інформаційне забезпечення управління зрошуваними, вилученими зі зрошення землями	Проведення топографо – геодезичних, еколого – меліоративних, картографічних, ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень і вишукувань
Прогнозування і планування використання зрошуваних та вилучених зі зрошення земель та їх охорона	Розробка прогнозів, регіональних програм використання та охорони зрошуваних та вилучених зі зрошення земель. Розробка регіональних схем використання й охорони зрошуваних та вилучених зі зрошення земель.
Організація раціонального використання та охорони зрошуваних та вилучених зі зрошення земель	Розробка схем землеустрою зрошуваних масивів, районів, проектів організації територій сільських та селищних Рад. Встановлення на місцевості меж адміністративно – територіальних утворень, землеволодінь та землекористувань які займаються зрошенням. Організація територій сільськогосподарських підприємств, що забезпечують еколого – економічну оптимізацію використання і охорони зрошуваних та прилеглих до них земель. Складання проектів упорядкування існуючих землеволодінь та землекористувань. Інженерне облаштування зрошуваних та вилучених зі зрошення земель (дренаж, насосні станції та ін.)

Тому важливими в процесі управління зрошуваними землями є землевпорядні дії на рівні адміністративного району як базової одиниці регіонального управління земельними ресурсами. Дуже важливим на цьому рівні, з метою відпрацювання управлінських рішень та їх реалізації, є розробка схеми землеустрою району та проектів землеустрою територіальних сільських рад, як територій реалізації земельних та економічних інтересів сільських і селищних рад.

Висновки.

1. Одним з основних методів управління зрошуваними землями на регіональному та місцевому рівнях є землеустрій. Враховуючі те, що метод управління – це сукупність прийомів і способів впливу на керований об'єкт, тобто на використання та охорону земельних ресурсів для досягнення поставлених цілей, а землевпорядкування – це сукупність нормативно – правових та технічних дій, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію територій суб'єктів землеволодіння і землекористування, то землеустрій і є методом управління земельними ресурсами, у тому числі зрошуваними землями

2. Землеустрій у системі управління зрошуваними землями слід розглядати як вид управлінської діяльності, спрямований на стабілізацію використання та охорону зрошуваних земель, створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення ландшафтів.

3. З метою відпрацювання управлінських рішень та їх реалізації необхідним є розробка схеми землеустрою зрошуваного масиву, адміністративного району та проектів землеустрою території сільських та селищних рад як одиниці регіонального рівня управління земельними ресурсами, території реалізації земельних

та економічних інтересів. В процесі управління зрошуваними землями важливіми є землевпорядні способи і прийоми, через які на локальному рівні землеволодіння та землекористування здійснюється необхідний вплив на раціональне використання та охорону зрошуваних земель.

Організація землеустрою зрошуваних земель являє собою комплексну систему заходів і забезпечує вирішення правових, соціально-економічних, технологічних, організаційно-територіальних і екологічних земель у системі земельних відносин. У зв'язку з цим, перехід повинен здійснюватися при ретельному еколого-економічному обґрунтуванні, без нанесення збитків сільськогосподарським підприємствам. Основною умовою такого переходу повинні стати не тільки вимога обов'язкового збереження родючості ґрунтів, поліпшення екологічної ситуації, але і збалансований розвиток економіки сільського господарства.

Впровадження методу землеустрою, як методу управління зрошуваними землями у подальших наукових дослідженнях дозволить проводити:

- прогнозування, планування і організацію раціонального використання та охорони зрошуваних земель на регіональному, локальному і господарському рівнях;

- організацію території сільськогосподарських підприємств, установ і організацій, які займаються зрошенням, з метою створення просторових умов для еколого-економічної оптимізації використання та охорони зрошуваних земель сільськогосподарського призначення, впровадження прогресивних форм організації управління землекористуванням (асоціації землеводокористувачів, сільськогосподарські кооперативи та ін), удосконалення структури і розміщення земельних угідь, посівних площ, системи сівозміни, режимів зрошення;

- отримання інформації щодо кількості та якості зрошуваних земель, їхнього стану та інших даних, необхідних для ведення державного земельного кадастру, моніторингу земель, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ромащенко М.І. Зрошення земель в Україні. Стан та шляхи поліпшення / М.І. Ромащенко, С.А. Балюк. – К.: Світ, 2000. – 114 с.
2. Балюк С.А. Проблеми зрошення в Україні в контексті зарубіжного досвіду / С.А. Балюк, М.І. Ромащенко // Вісник ХДАУ. – 2000. – № 1. – С. 27-35.
3. Державна програма модернізації агропромислового комплексу на базі відновлення зрошення та створення логістичних кластерів в Херсонській області на період до 2011-2015 рр., затверджена Херсонською обласною державною адміністрацією 2010 року.
4. Третяк А.М., Дорош О.С. Під заг.ред. Третяка А.М. Управління земельними ресурсами. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2008.-462 с.
5. Земельний кодекс України, 2002 р.
6. Закон України «Про землеустрій» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 36, ст.282) { Із змінами, внесеними згідно із Законами N 863-VIII (863-19) від 08.12.2015, ВВР, 2016, N 4, ст.38 } Електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/858-15>